

ВІДГУК

офіційного опонента – Пчеліної Оксани Василівни – на дисертацію Кутепова Ігоря Олександровича «Доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Актуальність теми про доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень зумовлюється зростаючими викликами у сфері економічної безпеки держави, посиленням глобальних тенденцій фінансової злочинності, а також необхідністю імплементації міжнародних стандартів у сфері протидії «відмиванню» коштів. Економічні правопорушення створюють серйозні ризики для стабільності фінансової системи, знижують рівень довіри громадян до правової системи та перешкоджають ефективному функціонуванню державних інституцій. Складність процесу доказування таких злочинів обумовлена використанням сучасних технологій, транскордонних фінансових операцій, фіктивних юридичних осіб та офшорних схем, що вимагає від слідчих органів високого рівня професіоналізму, глибоких знань у сфері фінансового моніторингу, аудиту та кримінального аналізу. В умовах євроінтеграції України, реформування кримінального процесу та наближення до стандартів ЄС, забезпечення належного процесу доказування економічних злочинів є критично важливим як для реалізації принципів верховенства права, так і для побудови правової держави. Водночас, ефективність розслідування зазначених правопорушень напряму впливає на здатність держави захищати власні економічні інтереси, попереджати корупцію та забезпечувати справедливе судочинство.

У цих умовах виникає потреба у переосмисленні процесуального інструментарію кримінального провадження у відповідних справах з урахуванням найновіших тенденцій та практик, як на національному, так і на

міжнародному рівні. Ефективне кримінальне переслідування таких форм злочинної діяльності неможливе без належного нормативного регулювання, злагодженої процесуальної взаємодії між слідчим, прокурором, оперативними підрозділами, а також спеціалізованими суб'єктами фінансового моніторингу, судовими експертами, органами іноземних держав. Особливу складність становить дотримання балансу між потребами кримінального переслідування та гарантіями прав людини – зокрема, правом на захист, професійну та банківську таємницю, приватне життя. Таким чином, наукове дослідження процесуальних особливостей кримінального провадження у справах про легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжні злочини є своєчасним, теоретично й практично значущим. Воно спрямоване на подолання як нормативних прогалин, так і проблем реалізації процесуальних повноважень правоохоронних органів із забезпеченням ефективного правозастосування та дотримання європейських стандартів правосуддя (с. 15–16).

З огляду на вищенаведені позиції, актуальність і своєчасність дисертаційного дослідження Кутепова Ігоря Олександровича «Доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень» не викликає жодних сумнівів, адже його результати дозволять вирішити ряд проблем практичного та теоретичного характеру, що мають місце в межах даної сфери суспільних відносин.

Метою дисертаційного дослідження є теоретичне узагальнення та вирішення комплексної науково-прикладних завдань з вивчення різноманітних способів вчинення податкових злочинів та відмивання доходів від таких злочинів, та формування на цій основі дієвого механізму протидії цим злочинам, вдосконалення методики доказування та тактику захисту у кримінальному провадженні для забезпечення справедливого та неупередженого досудового розслідування та судового розгляду даної категорії справ (с. 17–18).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Опрацювання дисертації дозволяє дійти висновку, що наукова праця містить всю систему обов'язкових компонентів, притаманних дисертаціям на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Зокрема, в роботі простежується концептуальна й структурна єдність, послідовність, логічність, взаємопов'язаність елементів; наявність критичного аналізу; наскрізний опис і пояснення методологічної позиції дослідника; повна та ґрунтовна предметно-змістовна складова; достатня та репрезентативна емпірична база; належна апробація результатів дослідження.

Структура дисертації грамотно побудована і логічно продумана та відповідає встановленим вимогам та завданням, які поставив перед собою автор.

Наукові положення, рекомендації та висновки дослідження, проведеного Кутеповим І.О., є належним чином обґрунтованими та достовірними, оскільки дисертація базується на аналізі національного законодавства, осмисленні наукових доробків вітчизняних та іноземних вчених і практиків, статистичних даних, комплексному підході та характеризується високим рівнем наукових узагальнень, що певною мірою обумовлено характером дослідницької бази. Емпіричну базу дослідження становлять Єдиний державний реєстр судових рішень, база даних Європейського суду з прав людини. Під час проведення дослідження використано 293 судових рішення національних судів України, зокрема, 52 судових рішення ВАКС, та досліджено 47 справ Європейського суду з прав людини (с. 20).

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації та критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом,

ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень.

Методологічні засади дослідження свідчать про належне володіння дисертанткою загальними та спеціальними методами наукового пізнання. Автором у процесі виконання роботи застосовано низку наукових методів, характерних для наукових робіт: системно-структурний, історичного аналізу, логічного аналізу, нормативно-правовий, порівняльно-правовий, функціонально-системний, контент-аналізу (с. 19–20). Методи й прийоми доречно використані для формулювання авторських дефініцій, обґрунтування запропонованих висновків і рекомендацій щодо змін до чинного законодавства.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших досліджень, в якому представлено комплексну систему знань про феномен та механізми виявлення та протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень (с. 21). Основні з них такі:

- виявлено структури протиправних легалізаційних схем, що використовуються із застосуванням новітніх інформаційних технологій та інструментів на основі вчинених предикатних кіберзлочинів та правопорушень пов'язаних з незаконним використанням криптовалют (с. 21, 43–53);

- показано, що злочини щодо легалізації доходів та ухилення від сплати податків мають власну кримінально-правову специфіку, що дозволяє відмежовувати їх від інших економічних та службових правопорушень. Критеріями такого відмежування є: об'єкт посягання (фінансові інтереси держави), спосіб вчинення, джерело майна, суб'єкт, наявність умислу на маскування або зниження податкових зобов'язань (с. 56–67);

- виділено етапи судового слідства у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: допит обвинуваченого, свідків, дослідження матеріалів кримінального провадження, висновків

експерта, допит експерта, охарактеризовані особливості вказаних судових дій під час розгляду справ щодо зловживань повноваженнями, перевищення повноважень, службової недбалості, кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією та із загальним суб'єктом (с. 21);

– розкрито особливості отримання тимчасового доступу до речей і документів під час досудового розслідування злочинів щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень через призму дотримання балансу між інтересами слідства та необхідністю захисту приватності, що прямо впливає з практики Європейського суду з прав людини (с. 73–79);

– наведено наукове бачення щодо реалізації процесуальної функції тактики захисту в кримінальному провадженні про легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень (с. 120–131);

– визначено особливості проведення обшуку під час досудового розслідування злочинів щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень з урахуванням слідчих ситуацій, за яких відбувається протидія обшуку з боку суб'єктів господарювання, що включає приховування документів, завчасне переміщення цифрових носіїв, активацію функцій віддаленого очищення інформації, або знищення флеш-накопичувачів (с. 82–85);

– розкрито роль суб'єктів первинного фінансового моніторингу в системі протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, які в межах реалізації покладених на них обов'язків зобов'язані здійснювати ідентифікацію клієнтів, моніторинг фінансових операцій, виявлення підозрілих транзакцій, а також інформування спеціально уповноваженого органу – Державної служби фінансового моніторингу України – про результати відповідних спостережень (с. 94–96).

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Рівень

набутих здобувачем компетенцій.

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє констатувати, що здійснене дослідження має вагоме теоретичне і практичне значення. Можна стверджувати про здійснення дослідження комплексу питань, які виникають під час доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень, сформульовані наукові положення та одержані результати, які у сукупності спрямовані на виконання наукового завдання в галузі кримінального процесу та криміналістики й містять практичні рекомендації щодо доказування в кримінальних провадженнях зазначеної категорії (с. 161–177).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації пропозиції та висновки можуть бути використані: у науково-дослідній роботі (акт впровадження від 03.06.2025 року); в освітньому процесі – для викладання дисциплін кримінально-правового та кримінально-процесуального циклу (акт впровадження від 03.06.2025 року); у правотворчій діяльності – для нормативно-правового забезпечення розслідування злочинів у фінансовій сфері; у правозастосовній сфері – для вдосконалення практики протидії злочинам економічного характеру (с. 23).

Здобувач набув необхідні теоретичні знання, уміння, навички та компетентності, визначені стандартом вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня за спеціальністю 081 – Право.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження виконано автором самостійно, сформульовані в ньому положення, висновки та пропозиції обґрунтовані на основі особистих досліджень і практичної діяльності здобувачки. При використанні для аргументації власних положень і висновків напрацювань інших учених обов'язково робились посилання.

Дискусійні положення та зауваження.

Утім, за результатами розгляду роботи потрібно також звернути увагу дисертанта на такі дискусійні положення:

1. Дисертант, розкриваючи теоретико-правові засади здійснення кримінального провадження у справах щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень, особливу увагу приділяє характеристиці способів учинення податкових злочинів і відмивання доходів від таких злочинів (с. 24–55). Дійсно, способи в досліджуваній категорії кримінальних правопорушень визначаються повноструктурністю та наявністю технологій злочинного збагачення, що, своєю чергою, зумовлюють специфіку механізму легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень, яка безпосередньо впливає на процес доказування у відповідних кримінальних провадженнях. Проте, на мою думку, цінність представленої наукової праці збагатилася б включення до розділу 1, окремих підрозділів про інші, крім способу учинення, елементи криміналістичної характеристики досліджуваного різновиду правопорушень. Бо особі злочинця, обстановці та типовим слідам легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень також притаманні специфічні ознаки, які вирізняють вказані протиправні діяння з-поміж інших подібних кримінальних правопорушень і, як наслідок, обумовлюють особливості формування стратегії доказування в таких кримінальних провадженнях.

2. У підрозділі 2.1 автор розкриває особливості збирання доказів під час розслідування злочинів щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень у процесі проведення таких процесуальних дій, як тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, допит, призначення і проведення судових експертиз (с. 69–91). Але, як відомо, механізм учинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень полягає у заволодінні в незаконний спосіб коштами, а значить одним із пріоритетних завдань у

відповідних кримінальних провадженнях є встановлення виду та розміру завданих протиправними діями збитків, а також забезпечення відшкодування шкоди. З огляду на що важливим засобом доказування і водночас забезпечення дієвості кримінального провадження є арешт майна. Тому, вважаю, що підвищив би практичну цінність представленої наукової праці розгляд у підрозділі 2.1 особливостей виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, а також арешту такого майна.

3. Під час розслідування злочинів щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень з метою забезпечення ефективності досудового розслідування та вирішення поставлених стратегічних і тактичних завдань важливо своєчасно й належно організувати взаємодію між правоохоронними, контролюючими, судовими органами, а також судово-експертними установами, громадськістю та медіа. У підрозділі 2.1 дисертант акцентує на особливостях організації взаємодії як на національному, так і міжнародному рівнях, зокрема з такими суб'єктами як Державною службою фінансового моніторингу, Національним банком України, Державною податковою службою, суб'єктами первинного фінансового моніторингу тощо (с. 92–119). Водночас, зважаючи на те, що досліджувана категорія кримінальних правопорушень учиняється, зазвичай, у формі злочинних технологій збагачення, які поєднують в собі поєднані спільною метою і злочинним задумом основні та предикатні економічні, службові та корупційні кримінальні правопорушення, під час їх розслідування органи досудового розслідування часто стикаються з необхідністю виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб. У цьому контексті, вважаю, що

як теоретичну, так і практичну цінність представленої наукової праці збагатило б висвітлення особливостей взаємодії з таким суб'єктом як Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

4. Досліджуючи особливості доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень, автор змістовно розкриває особливості застосування практики Європейського суду з прав людини та міжнародно-правових стандартів під час документування та розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень (с. 70–155). Проте в тексті дисертації здобувач не наводить зміст пропозиції щодо внесення змін до кримінального процесуального законодавства в частині імплементації міжнародно-правових стандартів у вітчизняне кримінальне провадження. Враховуючи вказане, хотілось би під час публічного захисту почути уточнення з приводу характеру законодавчих змін, зокрема у частині врегулювання використання цифрових доказів у кримінальному провадженні.

5. Дисертант за результатами аналізу матеріалів справ про легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень доходить висновку, що сторона захисту застосовує у таких провадженнях специфічні тактичні прийоми, спрямовані на нівелювання обвинувачення. Зокрема, захисники часто оскаржують законність окремих слідчих дій або отриманих результатів: порушення порядку проведення обшуків чи НСРД, недотримання процедури вилучення електронних носіїв та документів (що ставить під сумнів автентичність цифрових доказів), помилки або упередженість при проведенні економічних експертиз тощо (с. 158). З огляду на що одним із тактичних завдань під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень є попередження та подолання протидії розслідуванню, зокрема з боку сторони захисту. Тому позиція автора з приводу цього питання потребує пояснень.

Зазначене вище не впливає на позитивну оцінку виконаної роботи,

підкреслює її новаторський характер та складність предмета наукового дослідження.

Викладене дозволяє зробити **висновок**: дисертаційне дослідження на тему: «Доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень» є завершеною працею, повністю відповідає вимогам спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Кутепов Ігор Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент:

**Професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Оксана ПЧЕЛІНА